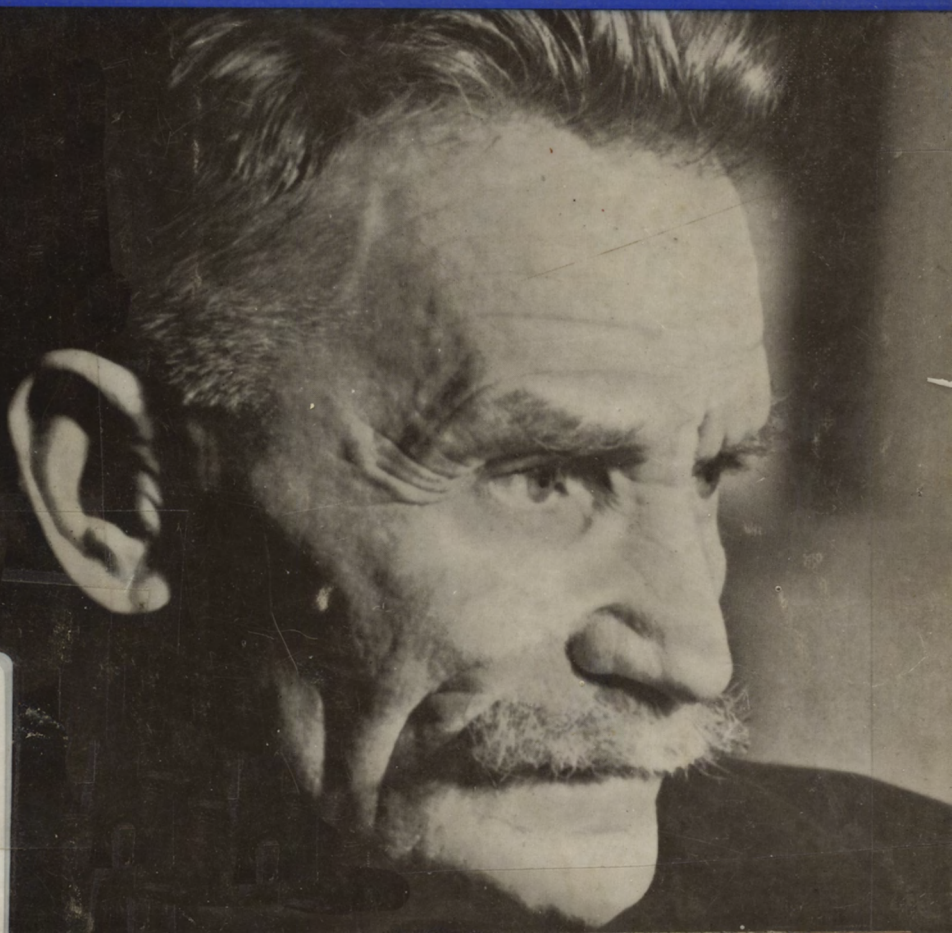

Stijn Streuvels

STIJN STREUVELS

Filip de Pillecyn

STIJN STREUVEES

Tweede druk

Ontmoetingen

DESCLÉE DE BROUWER

COPYRIGHT 1960 BY DESCLEE DE BROUWER

I. VAN FRANK LATEUR TOT STIJN STREUVELS

Guido Gezelle was de oom van Stijn Streuvels.

De oom aan moederszijde. Gezelle's zuster Louise was getrouwd met de kleermaker Kamiel Lateur. Als tweede kind dat gezin werd op 3 oktober 1871 geboren Franciscus, Petrus, Marie Lateur, die later zou beroemd worden als Stijn Streuvels. Zijn geboortehuis stond aan de steenweg tussen Heule en Kortrijk; toen hij een paar jaar oud was, verhuisden zijn ouders naar het dorpslein van Heule.

Kleermaker Lateur moest ijverig werken om rond te komen met een gezin van vier kinderen, want na Franciscus, Petrus, Maria, waren er nog twee bijgekomen. Eén daarvan, Karel Lateur, zou een verdienstelijk beeldhouwer worden. Moeder Lateur was hartelijk, verstandig en voedde haar kinderen op in strenge tucht en godsdienstigheid.

De kleine Frank Lateur kreeg zijn eerste onderwijs in de nonnekensschool te Heule. Als gevolg van de beroering in het klein seminarie te Roeselare — het opkomen van de Blauwvoeterie —, was Hugo Verriest tot bestuurder benoemd van het klooster te Heule, ambt dat hij niet langer dan negen maand waarnam. Een voor Streuvels typisch feit, was het afscheid van Hugo Verriest aan de school. De nonnekens hadden aan de schoolkinderen bevel gegeven te wenen. Zo iets ontroert en stemt tot dankbaarheid. Maar de vijfjarige Frank Lateur voelde zich niet ontroerd en weende niet.

In deze nonnekensschool was het onderwijs op een praktische leest geschoeid. Buiten het gezamenlijk afdreunen van getallen en het opzeggen van vrome teksten, werden de kinderen, zo jongens als meisjes, ook ingewijd in de kunst van het breien. En in de speldewerkersschool van het klooster, maakten jongens en meisjes vlijtig kant en, als betaling, kregen zij gratis catechismusles.

De herinnering aan die school en aan dat onderwijs moet bij Streuvels niet aangenaam zijn geweest. Deze vreugdeloze sfeer werd nadien opgeroepen in „De Blijde Dag”.

De kleine Lateur ging zijn studies voortzetten in de gemeente-

school. Hij was er nauwelijks of de schoolstrijd brak ook daar in alle hevigheid los. Moeder Lateur wilde haar zoontje geen uur langer laten in wat „de school zonder God” werd genoemd. Toen de liberale huisbaas haar voor de keuze stelde: „Uw kind naar de gemeenteschool of gij uit mijn huis”, antwoordde zij met de slogan van die tijd: „Er zijn meer huizen dan kerken”. En de jonge Lateur bleef thuis tot het schoolgebouw voor het vrij onderwijs was klaar gekomen.

Ook deze gebeurtenis, met de haat en de twisten die er rondom ontstonden, heeft in Streuvels een bittere indruk nagelaten. De verbittering die heerste in dat geslotene volk, de drukkende sfeer van het dorpsleven, klinkt na in de sombere en fatalistische toon van zijn eerste werk, samen met het uitzicht van dorp en landschap.

Toen hij zijn eerste communie had gedaan (dat geschiedde toen op 11—12-jarige leeftijd) vonden zijn praktische ouders dat hij nu geleerdheid genoeg had opgedaan voor de rest van zijn leven. Hij zou bakker worden en maar dadelijk aan het deeg worden gezet. Maar oom Guido, die ook zijn peter was, oordeelde dat het best was hem nog een paar jaar naar het kollege te sturen. Dat kollege was gelegen te Avelgem en droeg de pompeuze naam van „Pensionnat du Bienheureux Jean Berchmans”.

Na een tijdje als extern — hij woonde in bij zijn ooms aldaar — de lessen te hebben gevolgd, werd hij er intern, samen met zijn broer Karel. Hij was een leerling die zich moeilijk kon aanpassen; hij was stijfhoofdig en kon zich niet neerleggen bij de schooldiscipline. Bij een aanhoudend gebrek aan goede punten, mocht hij dan ook nooit „en congé” gaan. Hij leefde trouwens bestendig op voet van oorlog met de „surveillant”

Ook deze school heeft in Streuvels' herinnering weinig goeds nagelaten. Noch zijn lager, noch zijn middelbaar onderwijs, hebben vormend op hem ingewerkt. Dat was waarschijnlijk niet alleen gelegen aan zijn weerbarstige aard, maar ook aan het zinledige onderwijs waartegen zijn geest in opstand kwam. „Kuddekkeek” heeft hij dat pensionnaat-systeem genoemd in „Dorpslucht”. Zo bijv. werd het Duits aangeleerd door de directeur: elke leerling moest op zijn beurt een woord uitspreken. De directeur-leraar bekende ootmoedig „qu'il n'en connaissait pas un traître mot”.

Waar de jonge Lateur echter zijn schade wist in te halen, was

in het opstel. Of de bloemlezing „Denk- en Stijlleer” daartoe heeft bijgedragen, valt zeer te betwijfelen. De onderwerpen die de jongens te behandelen kregen, waren in verband met de levensvreemdheid van het onderwijs. Zij mochten hun verbeelding uitwerken in wat „une narration” werd genoemd. Dat was dan de beschrijving van „Een Leeuwenjacht” of van het grootse schouwspel van „Een brandend schip in volle zee”. Eens las de leraar — in 't Frans natuurlijk — een kerstverhaal voor. De jongens moesten dat in een „narration” navertellen. En toen Frank Lateur vroeg of hij dat in 't Vlaams mocht doen, werd hem die gunst toegestaan. Vol ijver toog hij aan het werk: „Bij ons helaas is de loffelijke gewoonte van het vieren van Kerstdag planten van kerstbomen, maar ook de talrijke geschenken, aalmoezen van alle slag zijn merkelijk of bijna geheel vervallen”.

Er is niets merkwaardigs aan deze zin, tenzij dat hij kreupel gaat. Maar het gewrocht werd algemeen bewonderd en de schrijver ervan werd toegelaten tot de „Société Littéraire” die voorbehouden was aan de leerlingen van de hogere klassen.

Deze onderscheiding kon niet beletten dat Frank Lateur met een opgelucht gemoed het „Pensionnat” verliet waarvan het onderwijs en de levenssfeer in hem alleen ongunstige reacties hadden verwekt. Hij zou bakker worden en deze verandering in zijn leven werd met geestdrift begroet. De stiel zou hij alvast leren bij Jantje Verdure. Die leertijd heeft hij met liefde vastgelegd in de novelle die deze naam draagt: ge ruikt de geur van het verse brood. Om de verscheidenheid in het bakkersbedrijf volledig te leren, ging hij verder in de stiel te Kortrijk en zijn opleiding eindigde te Brugge, waar hij de „fijne stiel”, het banketbakken, ging leren. Zodat later terecht boven deur en venster het opschrift mocht prijken: „We Lateur-Gezelle, Pasteibakkerij”.

Want intussen had vader Lateur de bakkerij van zijn broer te Avelgem overgenomen. Frank Lateur, die weldra Stijn Streuvels zou worden, was een vlijtige en goede bakker die plezier beleefde aan zijn ambacht. Hij nam ook deel aan wat men thans „de kulturele bedrijvigheid” van het dorp zou noemen. Hij speelde toneel als lid van „Hoop in de Toekomst” en de muziekuitvoeringen werden gesteund door zijn felle baritonstem. Zijn sterk geheugen verhief hem boven zijn medespelers: hij kende

zijn rollen vlugger en beter dan zij, zodat hij weldra tot het vertolken van de hoofdrollen werd aangewezen. Hij bracht het ten slotte tot bestuurder van „Hoop in de Toekomst”.

Maar zijn letterkundige produktie was niet verder gegaan dan de „narrations”. Wat echter in hem steeds feller werd, was de aandrang tot lezen. Het boek als zodanig trok hem aan, al was het soms maar een catalogus.

Hij begon met zich te abonneren op „Le Magasin Littéraire”, dat uitgegeven werd door de boekhandel Siffer, te Gent. En in een catalogus, vond hij een treurspel vermeld, Lucifer, geschreven door een zekere Vondel. Hij had die naam nooit gehoord. Als toneelspeler werd hij nieuwsgierig naar die Lucifer die op de planken werd gebracht. Al die mooie verzen van Vondel gingen over hem heen zonder dat zijn geestdrift wakker werd. Maar des te meer was zijn nieuwsgierigheid geprikkeld door het voorwoord van de uitgave, een deel van de klassieke uitgaven van het Letterkundig Pantheon. Hij ontdekte daar dat een zekere Dante en een zekere Milton eveneens over dat onderwerp hadden geschreven, over Hel, Vagevuur, Paradijs. En die wereld buiten het normale bedrijf van de mensen, trok hem aan.

Van toen af zocht zijn leeswoede de wereld van het geheimzinnige. Hij vond in een catalogus van Reklam Bibliothek werken uit de wereldliteratuur voor de genadige prijs van tien Pfennig. Hij begon zijn ontwikkeling als selfmade man met de studie van het Duits. Streuvels was koppig en volhardend. Als tegenhanger van de tien Pfennig-boekjes, vond hij de Penny-Edition en legde zich toe op het Engels. En als hij dan Björnson had gelezen en in kennis was gekomen met de Skandinavische en Russische literatuur, ging voor hem een wereld open met een andere mensheid dan die welke hem omgaf. Wanneer hij 's avonds, na volbrachte dagtaak, alleen onder de schijn van de lamp zat, werd hij opgenomen in die geheimzinnige wereld die buiten het leven van elke dag ligt.

En zo kwam Frank Lateur tot de literatuur.

Hij zocht contact met het literaire bedrijf in eigen land. Daar was enerzijds de „Jeune Belgique” die geestelijke verwantschap had met de vernieuwing van de Tachtigers. En ook een tijdschriftje, „De Jonge Vlaming”. Daarin verschenen de

proefnemingen van een opkomend geslacht. Schetsen, verhalen in de landelijke toon, verzen, opstellen waarmee beginnende schrijvers hun intrede in de literatuur aan het voorbereiden waren. Een boek schrijven? Dat scheen Frank Lateur nog onbereikbaar. Maar die schetsen en verhalen, daarin herkende hij zich zelf, dat kon hij wel beproeven. En toen in „De Jonge Vlaming” een prijsvraag werd uitgeschreven voor een schets of een korte novelle, begon hij aan schrijven te denken.

Hij had maar te kijken naar de dorpsstraat. Daar lag een oude man in de tramen van een karretje waarop een draaiorgel stond. De vrouw ging rond om centen. Het ding hield vreselijk huis in de muziek die uit het versleten orgeltje kwam zodat de hond, die nochtans dergelijke wanklanken gewoon was, af en toe aan het huilen ging. „Dan reed het getrek verder de straat in... en de triestigheid vervolgde het schamel ding op heel zijn doortocht.”

Dat was de eerste schets: „November-Idylle”. Zij was getekend: Stijn Streuvels. Frank Lateur was Stijn Streuvels geworden.

Met deze „November-Idylle” behaalde Streuvels niet de uitgeschreven prijs, wel een eervolle vermelding. Hij ondervond de vreugdevolle bekoring van de beginnende schrijver die voor het eerst zijn proza in drukletters kan lezen. En onderaan stond de naam waaronder hij voortaan zou leven.

Maar het was alsof „De Jonge Vlaming” met die prijsvraag zijn eindpunt had bereikt. Het tijdschrift verdween en niemand voelde er zich zo door getroffen als Stijn Streuvels die, sedert zijn eervolle vermelding, moed had gekregen en dadelijk opnieuw aan het werk was gegaan. Het was een schets: „’s Zondags”: twee koeiertjes in bewondering voor de duiven. Hij stuurde zijn proza naar het te Antwerpen verschijnende „Vlaams en Vrij” waar het onmiddellijk werd opgenomen.

„Vlaams en Vrij” werd dan het afzetgebied van Streuvels’ proza. Maar de eerste vreugde om het gedrukte papier gaat spoedig voorbij. Hij las in het tijdschrift andere bijdragen die hem minderwaardig voorkwamen. En vermits niemand hem met kritische hulp terzijde stond, begon in hem de twijfel op te komen over eigen waarde. Zelfkritiek is een moeilijke zaak, vooral voor een beginnend kunstenaar. En de blijdschap waarmee hij zijn eerste schetsen had geschreven, werd vervangen

door de twijfel. Hij was niet, zoals de meesten van wie schrijven, in betrekking met literaire vrienden die hem hun opinie gaven over zijn werk, en nog minder had hij omgang met collega's in de schriftuur. Hij woonde ver buiten alle literaire cenakels, in een dorp waar schrijven eerder verdacht was omdat het buiten de gewone doening van het leven lag. En thuis, waar moeder zijn leeswoede reeds met argwaan had bejegend, vond hij geen aanmoediging.

Maar indien hem voorlopig de „schone lust van het schrijven” ontvallen was, toch was zijn leeswoede en zijn literaire nieuwsgierigheid niet verminderd. Toen hem een prospectus in de hand kwam van de tweede reeks van „Van Nu en Straks”, was het alsof hij daar een nieuwe aansporing tot schrijven vond. Dat klonk heel wat anders dan „Vlaams en Vrij”. Toen hij de eerste aflevering van het tijdschrift had gelezen, en verder kennis had gemaakt met de verrukking van Karel van de Woestijne, met de smartelijke belijdenis van Prosper van Langendonck en het vinnige proza van August Vermeylen, kwam nieuwe ijver over hem.

Intussen hadden ze bij „Van Nu en Straks” ook het proza van Streuvels in „Vlaams en Vrij” gelezen. En ze werden nieuwsgierig naar die onbekende uit het West-Vlaanderen van Guido Gezelle en Hugo Verriest. De redactie van „Van Nu en Straks” vroeg dan ook aan de uitgever van „Vlaams en Vrij” het adres van die Stijn Streuvels. Maar die uitgever was een voorzichtig man; hij vreesde dat hij zijn beste leverancier van copie zou verliezen. Hij antwoordde dan ook dat de schrijver die „Stijn Streuvels” tekende, onbekend wenste te blijven.

Doch de mannen van „Van Nu en Straks” gaven zich niet verloren en kwamen op het spoor van de schrijver van Avelgem. Zo ontving Streuvels op zekere dag een brief van Karel van de Woestijne. Ze hadden de bijdragen in „Vlaams en Vrij” gelezen, „ge schijnt ons daar een lelie midden onkruid op een mesthoop”. En verder ging het in die brief: „Van kerels als gij, die, buiten alle schooldogmatiek, buiten al het poespas van literaire cabotintjes, hun weg vinden, zeggen wat ze denken en voelen; — aan mensen die verstaan hebben dat poëzie al het intieme, al wat men *van zichzelf* in alles voelt, u; voel ik mij gedwongen — dit is misschien heel dom, zo niet vermeten, de hand te rijken (sic) en te zeggen hoezeer mij uw werk

lief is". En na zijn bewondering te hebben uitgesproken voor het „edel werk" van Stijn Streuvels en nog een veeg uit de pan te hebben gegeven aan het „kwijlend gezanik van onmachtige recensentjes", vroeg hij een antwoord te richten aan „Here-manszonen, Achterlei 8, Gent, *zonder verdere naamaanduiding*". Dat was de grote dag voor Stijn Streuvels, kort daarop gevolgd door persoonlijke kennismaking te Gent met van de Woestijne en Emmanuel De Bom. In feeststemming bracht Streuvels de dag door en toen hij afscheid nam aan de trein, vroeg De Bom hem nieuwsgierig wat hij zoal uitrichtte op zijn dorp. Het antwoord van Streuvels: „Ik ben bakker, mijnheer", deed de onthutste De Bom de trein achterna kijken.

Streuvels had nu het gevoel dat thans zijn proeftijd voorbij was. Zijn eerste bijdrage aan „Van Nu en Straks" draagt de sporen van zijn inspanning om het beste te geven. In de schets „Een Ongeluk", is de dramatiek te fel gespannen. Maar vanaf de tweede bijdrage voelt hij zich bewust van zijn meesterschap. „Het Einde" is vast afgewerkt, zeker in het detail, krachtig suggestief proza.

Voor de eerste maal was de aandacht van de kritiek gewekt. Pol De Mont voorspelde hem, in de toon van zijn lyrische uitbundigheid, een schitterende toekomst en de Nederlandse schrijver Franz Netscher vond de bijdrage van Streuvels „een aardige schets, in een grappig Nederlands".

Nu was Streuvels niet meer tevreden met los werk in een tijdschrift. De aanmoedigingen hadden hem zelfzeker gemaakt. Hij dacht aan een boek. Dat blijft, dat vestigt een naam. Karel van de Woestijne kende Julius De Praetere die ook meedeed aan literatuur en die in het bezit was gekomen van een oude handpers. Het zou een luxe-editie worden. En Streuvels wachtte vol ongeduld, maar deze oude handpers werkte traag, zodat hij aan Victor De Lille van Maldegem de toelating gaf zijn eerste bundel schetsen en novellen op te nemen in de „Duimpjes-uitgave". Met het gevolg dat gelijktijdig twee uitgaven verschenen in 1899.

Dat boek heette „Lenteleven".

Het was niet alleen lof dat Streuvels oogstte met zijn eerste boek. In „Het Belfort" had iemand opgeteld dat er twintig plaatsen in voorkwamen die aanstoot gaven. En de onderpastoor ter plaatse had vernomen dat „er slechte dingen" in stonden.

Moeder Lateur werd er dan ook van verwittigd dat haar zoon op het slechte pad was.

In het dorp was al dat schrijven verdacht. Men wist niet goed wat het was, er werd verondersteld dat de jonge bakker een calligraaf was, een beoefenaar van het schone geschrift. En vermits iedere vreemdeling met ietwat wantrouwige nieuwsgierigheid werd nagegaan, en Streuvels meer en meer bezoek ontving, was er rondom hem een sfeer van afkerige nieuwsgierigheid ontstaan die hem drukte.

Hij was een eenzaat te midden van het dorpsleven. Soms trok hij te vijf uur 's morgens het veld in en als iedereen te bed lag, zat hij nog boeken te lezen op zijn kamer. Zodat hij zich niet alleen vervreemd voelde onder zijn dorpsgenoten, maar ook thuis de afkeurende blikken van zijn moeder op zich haalde, die in al dat boekenlezen niets goeds zag. Deze haast vijandige vereenzaming heeft haar stempel geslagen op het sombere, fatalistische van zijn eerste werk.

Maar dat was geen rem voor zijn schrijversdrang. Een jaar na „Lenteleven” verschenen twee bundels: „Zomerland” en „Zonnetij”. De overwegende toon is zwaarmoedig, of wel fantastisch buiten alle verhoudingen. De tweede bundel bevatte o.m. „De Oogst”, een novelle die de naam van Streuvels voorgoed zou vestigen.

Tot nog toe had hij bundels schetsen en novellen uitgegeven. Tot een roman in de aangenomen betekenis van het woord, was hij nog niet gekomen. Ook zijn eerste roman „Langs de Wegen” (1902) staat volop in het teken van rampspoed en neerdrukkend fatalisme. Dat Boek, samen met „Minnehandel” (1904) besluit het begintijdperk van zijn literaire leven. En tevens zijn leven als bakker en jonkman.

Hij had een stuk grond gekocht te Ingoyghem. Hij zou er een huis bouwen en een gezin stichten. Over dat alles was hij weinig mededeelzaam, ook thuis. Toen moeder Lateur vernam dat haar zoon dat stuk land had gekocht, werd haar praktische zin wakker. Waar haalde hij het uit een „klijtberg” te kopen. Zij schudde het hoofd en zei: „'t Gaat daar niet groeien”. De eigenaar van de misprezen „klijtberg” onderschatte zijn grond niet. Alleen voor „groot geld” wilde hij verkopen. Dat „groot geld” was negentig centimes de vierkante meter.

En in 1905 zegde Stijn Streuvels het bakkersambacht vaarwel

en trouwde. Een mooi en rustig huis stond op de heuvel: Het Lijsternest.

De officiële erkenning van zijn werk bleef niet uit: twee maal achtereenvolgens werd hem de vijfjaarlijkse staatsprijs voor letterkunde toegekend voor de periodes 1900—1904 en 1905—1909. En ook in het buitenland was zijn naam doorgedrongen. In 1935 bekwam hij de staatsprijs voor letterkunde voor zijn gezamenlijk werk. Hoge onderscheidingen vielen hem te beurt: hij werd benoemd tot doctor honoris causa van de universiteiten Leuven en Münster. Maar Streuvels kijkt steeds met dezelfde nuchtere blik in het leven; hij draagt zijn roem op sterke schouders.

Op het Lijsternest te Ingoyghem, zet hij het leven voort in de eenzaamheid die hem lief is. Hoe groot en gelukkig is de eenzaamheid waar zelfs de roem niet doordringt. Het heeft jaren geduurd alvorens de reputatie van de schrijver zich in zijn nieuwe omgeving had gevestigd. Nu weten de mensen aldaar, als er een vreemdeling door de nieuwsgierige stilte van het dorp dwaalt, dat er bezoek is voor Stijn Streuvels. Bezoek dat niet steeds welkom is.

Meer dan vijftig jaar heeft Streuvels geleefd op zijn Lijsternest, te midden van het leven van eenvoudige mensen dat ineengegroeid is met het leven van de aarde in de wisselgang van de seizoenen. Twee maal ging het oorlogsgeweld voorbij het Lijsternest. Het heeft Streuvels niet belet zijn levenstaak voort te zetten. Vanachter het brede venster van zijn werkkamer ziet de Westvlaamse meester het glorierijke licht van de zomer over het wijde land en de vereenzaming van de aarde onder de winterluchten; hij ziet het spel van leven en sterven, van mens en aarde: inhoud van zijn leven, inhoud van zijn kunst.

Voor nieuwsgierigen, blijft hij de stugge, ongenaakbare. Voor de vrienden is hij gul en goed. Het leven is hem genadig geweest.

II. HET WERK VAN STIJN STREUVELS

Van het begin tot het eerste hoogtepunt: Langs de Wegen

Uit vereenzaming en in de sfeer van zwaartillende lectuur, is het eerste werk van Stijn Streuvels ontstaan.

Dat was geen opgeruimde tijd. Hij had gelezen, zonder leiding, ordeloos, mateloos. Het zware mysterie van de Russen en het drukkende naturalisme hadden een sombere gemoedssfeer geschapen waaraan hij zijn literair werk niet kon onttrekken. De mensen erin slijten een leven zonder vreugde. Talrijk komen oude wijven erin voor die alleen in het leven schijnen geplaatst om te wroeten. Over de zuivere verschijning van het kind Horieneke in „Lenteleven” hangt reeds de schaduw van het latere onheil.

In hoofdzaak is het werk uit deze periode werk van geringere omvang: novellen en schetsen die gebundeld verschenen. Een zestal boeken. Daarin valt, naast het fatalistische ook het fantastische op. Zo in „Zomerland” waarvan de eerste drie hoofdstukken één verhaal uitmaken dat een voorwendsel is tot een dionysische beschrijving van het boerenleven. Samen met het steeds weerkerend motief van de aarde die het lot van de mens bepaalt, is er een vreemd mengsel van werkelijkheid en fabel: zeven zonen tegen zeven zonen, twee gezinnen die de hele wereld schijnen te vullen en hun schaduwen over onmetelijke velden slaan. Over alles ligt een sfeer van onwerkelijkheid die ook in de namen tot uiting komt: „Baziel was in doening met Naïs; Gnaas deelde zijn vogeleiers met Gani; Mon zat te vertellen heel zoetjes met Maja, Tijn met Lodie; Faas bracht al wat hij vond aan Eula en Lander gevoelde dat hij Ria liever zag dan zijn eigene zuster”.

Het is de eerste proeve van grotere compositie door Streuvels ondernomen. En als dusdanig is het boek een mislukking. Geen ander van zijn boeken is zo onvast en los en die gebreken zijn niet goed te maken met woordengeweld: „’t Zijn allemaal blinde veemollen, riepen zij, rotte berleuren, puppeloze tuiters, rammelzakken, schuitigaards, tanezoppers en pellebijters, zemel-

zegers. Hun buik en hun leden schokten van 't danig lachgeweld, het speeksel liep hen uit de mond, ze rolden op de rug, schopten en klepelden de benen op als Frerik en Tone en Tine met hun droge ernst een goede scheldnaam uitvonden".

Superstitie en heksery behoren ook tot de thema's van die tijd, evenals een tamelijk vreemd mysticisme: een wulps vrouw tracht een wonderbaar gesnitseld kruisbeeld af te troggelen van een rondreizende leurder door het zingen van een mystiek gedicht van Hadewijch.

Deze elementen zullen uit Streuvels werk verdwijnen of veel geringer worden naarmate de invloeden van zijn beginperiode verzwakken en hij meer naar zelfstandigheid groeit. Maar voorlopig heeft het rampspoedige hem nog helemaal in zijn greep. Ook dat zal in kracht afnemen in het verdere werk van Streuvels zonder er echter helemaal uit te verdwijnen.

In hetzelfde jaar als „Zomerland", verscheen „Zonnetij". Het boek bevat vier verhalen; zij eindigen op een gewelddadige dood. Zo drijft een vreemde dwang de droeve held van „In 't Water" tot een weezinwekkend huwelijk. En de bruiloftsavond trekt hem, samen met zijn weinig appetijtelijke bruid „in 't water". En boer Kastele „neep haar (zijn kwezel van een zuster) onder de kin bij de keel en stond gezapig te zien hoe het zou eindigen".

Een glanspunt in deze bundel is „De Oogst". Sterker en zuiverder dan te voren, leeft hier het hoofdpersonage van Streuvels' werk: de aarde met haar verwante, de zon. Voor de eerste maal is de stijl, vele bladzijden naeen, totaal persoonlijk, als de ziel en de beweging van het onderwerp zelf.

Dit verhaal opent voorgoed een hele literatuur waar het meesterschap van de grond over de mens in het tragische verloopt. Een jonge pikker wordt in het korenveld neergebliksemd door de zon; hij is gevallen maar het werk gaat voort. In een ander verhaal valt de oude Zeen neer onder het werk, maar zijn vrouw blijft aan de arbeid. De aarde dwingt: het koren moet af.

In dat donkere worstelen komt soms de vreugde in het gewas of de trots over de spierkracht die de uitgestrekte vruchtbaarheid overwint.

In de volgende bundel speelt het griezelige de hoofdrol. „Dodendans" is een vlag die de lading dekt. Fantasie in het macabere, in het morbiede: een heks betovert een jongen zo-

danig dat hij zijn ouders vermoordt; een oud wijf — graag behandelde figuur uit Streuvels' eerste periode — sterft alleen in haar huisje en wordt opgepeuzeld door de kater die zijn beetjes deelt met de bandhond. Even neerdrukkend is het verhaal van de veldkapoen die gaat eksters roven, uit de boom valt en op een egge gespiesd wordt. En de jongens spelen voort. Daarbij komt nog de epische beschrijving van een honden-gevecht: „Hij schoorde tegen de andere zijn lijf, trok de kop achteruit, herpakte en wond alzo lange drendels darmlinten uit, tot hij heel 't ingewand mede had en de schaper nu losliet van bijten en stil neerzakte, overdood”.

In 1902 verschijnt Streuvels eerste roman. Het vijfde boek in een tijdspanne van twee jaar. Tot nog toe had hij zich alleen aan kleiner werk gewaagd waarin het ruwe, zelfs aanstotelijke, wordt behandeld in een sfeer van geheimzinnigheid. Met deze eerste roman, „Langs de Wegen”, bevestigt hij de groei naar het eigene, het verminderen van vroegere invloeden. Naar hij zelf zegt, wilde hij „een kerel verbeelden met heel zijn omgeving en de lucht die erover hangt. Dat leven wilde ik verhalen van de vent die niets ontmoet tenzij gewone dingen waarrond niets gebeurt; die door het toeval van een brief zijn standplaats verlaat waar hij gerust leefde en wrocht en er nu op uit gaat, waar het toeval hem roept”.

Dit boek is een mijlpaal in het werk van Stijn Streuvels. Het kleine gebeuren verloopt er zo zeker en vast langs de lijn van onverbiddelijke onafwendbaarheid, het drama van de schamele mens, gekluisterd aan de aarde waarover hij zijn ganse leven gebogen staat, wordt met weinig middelen op grootse wijze weergegeven. Voor het eerst spreekt de naturalistische kracht van de schrijver zich uit zonder onzuiverheid van detail. En hiermee tevens bevestigt hij de levensbeschouwing van de kunstenaar die reeds in zijn kleiner werk naar voren trad: de overheersende kracht van de aarde in haar betrekkingen tot de mens van het land, de onafwendbare wet waarnaar het leven van de landman groeit in trage, onvermijdelijke voortgang.

Uit de paardenknecht Jan die leeft in het vreugdeloze en verdrietloze leven van hen die werken zonder verantwoordelijkheid, groeit het slavend boerke dat alleen in een krot woont omwille van het lapke land dat het zijne is.

Jan en Vina trouwen, een stukske land komt bij een ander stukske land. Zij werken in de week en 's zondags is hun vreugde de groeite van het land te bezien. Het slaat tegen, de kinderen komen, de ziekte komt, de vrouw sterft. Jan zit in de ellende. Gelukkig dat hij met een ezel mag sjouwen; dat herinnert hem aan zijn kommerloze leven van paardenknecht; de kinderen trekken eruit en als zij terugkomen en de ezel plagen, is het vloeken en verwensen. En de suffe oude man sukkelt terug naar de grote hoeve, ver weg, waar hij als een landloper op het stro wordt ondergebracht.

Hier regeert in al haar gestrengheid, de wet van de aarde, de ongeschreven wet van seizoen, regen en wind, van kinderen die hun ouders zijn ontgroeid als ze de ellende van het ouderhuis zijn ontgroeid.

„Langs de Wegen” geeft voor het eerst de grote eenheid mens-aarde als een cosmisches geheel. Een groot deel van Streuvels' werk zal in dat teken staan. Het heeft hem een enige plaats gegeven in onze literatuur.

Tot het tweede hoogtepunt: De Vlaschaard

Een jaar daarop verscheen nog een bundel novellen. De datum van verschijnen lijkt echter niet overeen te komen met de tijd van productie. Het sluit aan bij het werk dat vóór „Langs de Wegen” verscheen. „Dagen” is een zeer ongelijke bundel met enerzijds folkloristische inslag, anderzijds een voortzetting van de griezelthema's uit vorig werk. De oude Doka vat vuur aan de overkokende koeketel: „Ze kreet een laatste asem uit, geweldig om hulp en dan zakte zij door hare benen en viel op de grond en lag er nog wat zoetjes te kermen en haar droog uitgemergeld lijf en heur kleren, 't brandde daar stillekens uit lijk een wassen keersken”.

Het conflict van mens tegen mens is tot dusver niet tot uiting gekomen in het werk van Stijn Streuvels. De mens werd beheerst door de wet van de aarde en de seizoenen. Soms met schuchtere tegenstand van zijnenwege. Deze tragiek kreeg haar volledigste uitdrukking in het sombere „Langs de Wegen”. In zijn volgend werk, dat reeds in 1904 verscheen, tracht Streuvels naar verruiming in zijn werk. Hij zelf heeft de inhoud gefor-

muleerd van dat boek dat hij als titel „Minnehandel” gaf: „Het leven der dorpsjeugd met al de kronkelpaden der wederzijdse genegenheden en 't zoete spel der liefde, die op 't einde door de ouders tot een stand in 't werkelijk leven wordt omgezet”.

Streuvelds beheerst hier echter niet de bouw van een uiteenlopend bewegen en handelen. „Minnehandel” geeft meer de indruk van een naast elkaar plaatsnemen van taferelen. Maar voor de eerste maal plaatst hij de mens in strijd tegenover de mens.

De ene boer keert zich tegen de andere om hem zijn hoeve te ontfutselen; meisjes konkelen om de veel begeerde minnaar. Maar eigenlijke strijd is er niet: de onderkroper boer wenst gedwee „proficiat” aan de onderkruiper, en het verachte meisje gaat naar de bruiloft van het oude lief.

De hoogmoed over de aarde doet een boer een andere uit zijn hofstee zetten om er zijn zoon op te brengen die een veel te hoge pacht zal moeten betalen. De dwang van de aarde beschikt over liefde en huwelijk: Anneken heeft Max lief, maar haar vader is een krotter van een boer; Max heeft Clarke lief, maar hij moet trouwen met Clarke's oudste zuster omdat zo de wet is van het land. Zo staat heel die minnehandel onder het teken van de aarde die alles regelt en beslist, mensen koppelt en mensen uit elkaar houdt.

Nog steeds komt hier op de voorgrond de lijdzaamheid van de mens die de wet van de grond ondergaat. Alles geschiedt omwille van de grond: het geniepige van de ouderen, hun hoogmoed, hun bedrog. En te midden van dit tragi-komische staan de moeders — zoals vele moeders in Streuvelds' werk — in vruchteloos geklaag en eindeloos geduld.

In de evolutie van Streuvelds' werk betekent „Minnehandel” een pogen om weg te geraken uit het fragmentarische, het kleiner werk, de novelle. Het is echter een monumentaal tafereel gebleven, met hier en daar prachtige bladzijden. Maar het hoogtepunt van zijn kunst heeft hij nog niet benaderd.

Van „Lenteleven” tot „Minnehandel” heeft Streuvelds een vruchtbaarheid gekend die ongewoon is in de wereld van onze literatuur. Zeer lang nog zal deze kracht van productie duren, met de natuurlijke gang van stijgen en dalen, met het afwisselen van groter en kleiner werk. Zo verschenen hetzelfde jaar nog

als „Minnehandel”, de twee bundels „Dorpsgeheimen”. Zij verrassen door de lichtere toon, door het moeiteloze waarmee zij geschreven schijnen. In zijn vorige werk — en ook later nog — waren brokken zwaar en hard bewerkt proza. Hier vertoont zich de blijde, zelfbewuste scheppingskracht. Hij schenkt ons prachtige types van dorpsmensen: de boer op de lappen, krakelende oude wijven, ambachtsmannen zonder werklust, of, zoals in „Lawine” een sneeuwval die heel het dorp uit de haak brengt. Of de geschiedenis van Jantje Verdure, de bakker waar Frank Lateur zijn stiel leerde. In al deze schetsen is de sfeer vanaf de eerste regels van onverbeterlijke, sobere vastheid. In „Jantje Verdure” heeft Streuvels tot nog toe een van zijn meest volmaakte scheppingen bereikt. Meesterlijk is het weergeven van de stemming en de uitbeelding van Jantje's grillige ziel: ingehouden woede, haat die oplaait na maanden en jaren van sùffeuldzaamheid. Het is niet te verwonderen dat de familie Verdure Streuvels erom lastig viel. Maar de kunstenaar Streuvels kon het type niet losmaken van zijn naam; object en behandeling waren in de geest van de schrijver tot eenheid gegroeid en konden van elkaar niet worden gescheiden.

Nog eens duikt in „Dorpsgeheimen” het fantastische op: hallucinatie die eindigt met zelfmoord. Dat is typisch voor het werk van Streuvels, vooral in de eerste periode. Men wordt telkens verrast — soms onaangenaam verrast — door het weerkeren van elementen die men voorbij waande te zijn, vooral na een boek dat van vernieuwing getuigt.

Maar de sfeer van Avelgem zal plaats maken voor de gelukkige stilte en de vreugde der eenzaamheid in Ingoyghem.

In 1905 doet Stijn Streuvels met zijn jonge vrouw, in de stilte van de vallende herfst, zijn intrede in het Lijsternest.

Zes jaar, zonder onderbreking, volgde boek op boek in schone regelmaat.

Zoals de vrucht van die zesjarige arbeid nu voor ons ligt, zijn er vrijwel al die bestanddelen in bevat waarop Streuvels' kunst gedragen wordt en die wij reeds hoger hebben vermeld. Nu zou hij echter niet langer gebonden liggen onder de vracht van zijn teruggetrokkenheid in de sfeer van het dorp die hem zo zwaar drukte. Nu zal Ingoyghem zingen in zijn werk, samen met de grote, vreugdige rust van hem die zijn eigen haard sticht.

Deze nieuwe tijd in Streuvels' leven, staat in volle helderheid te midden van zijn kunst. De somberheid wordt vertederd tot schone weemoed, de sterke aanvoelingskracht van de natuur wordt verinnigd en verdiept. Het definitieve begin van die levensvernieuwing, verfrissing en verdieping van zijn kunst, zal hij geven in „Stille Avonden”.

„Alzo mag het bundeltje bespiegelingen uit „Stille Avonden” aangezien worden als een stille, ingetogen afscheid aan mijn oude omgeving, aan het leven van het grote dorp, aan het ouderlijk huis en aan mijn kleine kamer, waar mijn eerste schetsjes geboren werden... Die „Stille Avonden” zijn het afscheid, het vaarwel, de innige groet aan alles wat mij daar onringd heeft... toen ik schrijver werd”.

Het meest rustige boek van Stijn Streuvels, een jubileumboek van zijn eerste periode van literaire werkzaamheid. Vanop de lichte hoogte van Ingoyghem, ziet hij zijn wereld; het land strekt zich uit onder zijn venster en heuvelt en daalt; en rustig beziet hij de mensen en schouwt in zich zelf. En het boek dat als een dankzegging is bedoeld betekent een rustpunt in Streuvels' scheppend werk.

Geen verhaal, geen schets. Genieten, innig zijn, met die lichte weemoed die op zich zelf geluk is, overpeinzen, in zich zelf schouwen en dan de hymne uitjubelen die getiteld is „Ingoyghem” en het sterkst optillende proza bevat dat kan geschreven worden.

„Stille Avonden” is een boek van geluk. Het is ontvangen en geboren in de bewust-geworden genieting van Streuvels' innerlijke herleving te Ingoyghem. Het is zuiver contemplatief en zuiver beschrijvend. Vreugde van het wit papier onder de klaarheid van de lamp, vreugde in de arbeid, genot van rijke schepingskracht: een hymne aan de kleur van lucht en aarde en zee. In „Stille Avonden” openbaart Streuvels met een zekerheid zoals nooit tevoren, haast zonder enige hapering, zijn meesterschap over het proza. Dit meesterschap zal bevestigd worden in „Het Uitzicht der Dingen” dat in 1906 verscheen.

In dit boek wordt het schetsmatige van zijn vroeger werk verruimd, hij is van het kleine, persoonlijke gebeuren tot brede milieuschildering gekomen.

De drie schetsen: „Kwade Dagen”, de „Veeprijskamp” en de „Ommegang” staan, als louter proza, als zuiver stijlwerk, enig

in het werk van Streuvels. De eerste nauw aansluitend met het vorig boek, een virtuozenstuk van stemming en natuurschildering: veertien bladzijden oneindigheid van mist, regen, zware hemels en eenzaamheid van de aarde. De „Veeprijkskamp” her- vat een thema uit „Minnehandel”: de geniepigheid van het boerenfolk met hun hoogmoed en haat groeiend uit hun bedrijf. Maar met heel wat vaster hand geborsteld, een schets die ge- worden is een prachtige brok van landelijke psychologie. De meest uitgewerkte en grootste schets is „Ommegang”.

Het is de inzet van het meest grootse uit Streuvels' werk waar, onafhankelijk van een wel bepaald gebeuren, de aarde en de hemel op zich zelf worden behandeld als cosmische persoonlijk- heid. Het is omslachtig werk, vooral de inleidende bladzijden. De schone aandoening van de „Vlaschaard”, de ogenweelde van het vlas, „de voorname tederheid en rijkdom van de vlaschaard” worden hier reeds aangekondigd.

In de absolute zin van het woord genomen, is de „Ommegang” een stuk beschrijving van honderd en twintig bladzijden. En toch zou het een onjuiste benaming zijn. De natuur, de seizoen- en, de dagen, hemel en lucht zoals zij in „Het Uitzicht der Dingen” voortreden, zijn geen omlijsting. Het is leven, per- sonage; het uit zichzelf statische, wordt dynamisch in deze bladzijden.

Hier gaat de kracht, het leven, de handeling niet uit van de mensen; de aarde regelt het leven van de mens. Tot zelfs de heilige Antonius staat hier in functie tot het bedrijf van de grond.

In vaste aansluiting hiermee, komen wij aan een hoogtepunt van Streuvels' werk met „De Vlaschaard”. Het boek verscheen in 1907.

Hier staat, als levensregelaar en heersende kracht, het vlas, in zijn vorig boek begroet als „de voorname, tedere en rijke was- dom”. En het leven van het vlas, van geboorte tot dood, is de band die de vier hoofdstukken samensnoert tot vier perioden die het viervoudig „uitzicht der dingen” van de vlaschaard omvatten.

Maar ter zelfder tijd met het gebeuren van de vlasteelt, fresco- gewijs, langs breed getrokken folkloristische lijnen, gaat ook het innerlijke bedrijf der mensen op.

Altijd maar weer keert in Streuvels' werk: de aarde als uitgangs-

punt van de handeling van zijn mensen. Last en zorg, hoogmoed, haat, liefde en huwelijk zijn geconditioneerd door de grond. „Minnehandel” was een proeve om, midden in 't gebeuren van het land, het meer innerlijke leven van het landvolk te tekenen. Niet alleen strijd tegen het noodlot van de grond, maar strijd tegen mensen, gegrepen in dezelfde ban. Deemoedig was dat, de strijd bleef bij een gebaar, de geslagene kroop weg en de overwinnaar beredeneerde zich zelf.

Hier ook gaat steeds de strijd door om het land. Maar op een hoger plan. Niet het geniepige gekonkel om het bezit van een stukske grond, doch de strijd om de heerschappij in het beredderen van de taak op het land, samengetrokken op de trots en de zorg van de boer: de vlaschaard.

En dat alles onder het spel der seizoenen, die de betekenisvolle indeling van het boek uitmaken.

Te midden van het boek, ligt de vlasakker: om hem heen en rondom hem gebeurt alles. In het veelvuldig bedrijf van de boerendoening is hij het edelste. In dit boek is het bij voorbeeld de moeite waard het zaaien van de haver te vergelijken met het zaaien van het vlas: het eerste „de belangloze, gemakkelijke bezigheid waarmee hij verleden jaar zijn proeftijd begonnen was”. Het tweede, de gewijde plechtigheid, de hoogste daad van de levenwekkende landman: „Dan deed Louis als een priester die de misse gaat lezen: hij stroopte zijn lang witlinnen zaakleed en sloeg een kruis over de borst”.

Er ligt wijding over elke bladzijde waarin over de vlaschaard wordt gesproken. Een hoge eerbied die heel het boek een eigen en groot karakter geeft.

Zoals het omstreden land het edelste is waarover en waarvoor kan gestreden worden, is de strijd zelf tot het pijnlijkste opgevoerd omdat hier de vader zich tegen de zoon keert. En meer de vader tegen de zoon dan de zoon tegen de vader. Het jonge leven dat rijst naast de begevende kracht, de jaloersheid op de komende meester die beslissen zal over plaats en tijd van zaaien en bewerken. De liefde tot het land is sterker dan de liefde tot het kind: „Als een schrokkige vrek die zijne schatten wil opslikken om er niemand anders de gunst van te laten, voelde hij de wroeging; hij voorzag hoe zijne eigene macht geleidelijk en later heel en gans zou inkrimpen voor die andere macht die uit hem gegroeid was. Maar het stond hem vast in de kop dat hij

geen duimbreed begeven zou, zolang de benen hem dragen wilden”.

De boer ziet zijn zoon het vlas zaaien: daaruit komt de bewustwording van zijn wrok. Het vlas, symbool van de schoonheid en de rijkdom van het boerenbedrijf. En zoals in „Minnehandel” het huwelijk gebeurt onder de dwang van de aarde, zo wil boer Vermeulen zijn zoon uithuwelijken omwille van de vlaschaard. En omwille van de vlaschaard slaat ten slotte de gramme boer zijn mispelaar in de nek van zijn zoon.

Bij het bed van de machteloos geslagene wordt de liefde tot het kind weer sterker dan de wrok om het land.

In „De Vlaschaard” heeft Streuvels al de elementen die tot nog toe zijn kunst uitmaakten, tot een schoon boek samengebracht. Krachten rijzende uit de grond, de aarde heerseres over het leven van het landvolk; kunst die zuiver is van het vreemde dat zijn eerste werk oneigen maakte.

Het innerlijke handelen dat uitkomt op de tragedie van het slot, is prachtig psychologisch werk. Al het buitenwaartse wordt bepaald door de arbeid op het land en de traagheid van het landelijk gebeuren weegt dan ook op de handeling. Aan uitwendig gebaar is het werk van Streuvels doorgaans altijd zeer sober. Maar het zielegebeuren is hier in zijn diepte en breedte uitgewerkt.

Met „De Vlaschaard” hebben wij in het werk van Stijn Streuvels een nieuwe mijlpaal bereikt. Hij is aan een hoogtepunt gekomen dat hij nog slechts éénmaal zal bereiken. En met dit boek schijnt hij ook voorgoed afstand te hebben gedaan van de elementen die niet tot het persoonlijke van zijn kunst behoren.

Het verleggen van Streuvels' werkterrein

Het is alsof bij de geregeld werkende kunstenaar een adem-pauze is ingetreden na „De Vlaschaard”. Althans voor wat groter werk betreft. In hetzelfde jaar verscheen een bewerking van „Reinaert de Vos”, die veeleer als een verpozing dan als scheppend werk dient beschouwd. Twee jaar nadien hervat hij de draad van zijn werk in „Najaar” (1909). Deze bundel van ongelijke waarde is de laatste waarin Streuvels werk van uiteenlopende aard heeft samengebracht.

In het beste deel van zijn inhoud, trekt die bundel de lijn voort van „Stille Avonden” en „Het Uitzicht der Dingen”. Het opstel „De Bomen” dient hier vooral naar voren gebracht. Het is een groots gedicht over twaalf oude populieren: zij schijnen tijdloos te zijn in de gang van de seizoenen, tot de mens komt die uit profijtucht het heerlijke monument van de natuur vernielt.

Als tweede deel van „Najaar” verscheen „De Blijde Dag”. Het is nieuw werk in deze zin dat Streuvels voor de eerste maal buiten zijn gewoon milieu grijpt.

Tot dusver was de afzijdigheid van de schrijver tegenover zijn mensen opmerkenswaard. Dat maakte deel uit van de naturalistische kracht van „Langs de Wegen” en in „D Oogst” was er slechts een zeer kort ogenblik van lichte vertedering. Hier kiest de schrijver positie. Het verhaal speelt zich af in een klooster waar weesjes worden opgevoed. In zijn „Herinneringen uit het Verleden” tekent hij de sfeer van dergelijke gestichten voor opvoeding: „Het gevolg was: een solidair gevoel van vijandschap onder de leerlingen tegenover het onderwijzend personeel, en dat gevoel was hierin gewettigd, dat wij meenden bij de learen als „de vijanden” aangeschreven te zijn”.

Dat verklaart de sfeer die een weesmeisje ertoe aanzet het klooster te ontvluchten.

Het kind mag op zekere dag, mits bijzondere toelating, met haar oom een dag op de Kluisberg doorbrengen. Zij komt te laat binnen. Zij wrokt en komt onder de invloed van een minderwaardig vriendinnetje. Zij wordt herhaaldelijk gestraft. Samen met haar vriendinnetje ontvlucht zij het weeshuis, en tracht vruchteloos in de stad het huis van haar oom te vinden. Tot de politie haar terug naar het weeshuis brengt.

Het is een onevenwichtig verhaal dat voor een derde deel bestaat uit een uitvoerig relaas over de blijde dag op de Kluisberg.

Streuvels was steeds een sympathieke waarnemer van kinderen. In zijn eerste werk neemt de kwajongen een ruime plaats in. Maar ook daartegenover stond hij veelal in starre afzijdigheid. Intussen had hij in zijn Lijsternest rustige en schone jaren doorgebracht en het leven zien groeien en bloeien in zijn gezin. En de liefdevolle waarneming van het kind neemt bezit van hem. In 1911 verschijnt „Het Kerstekind”.

Reeds lang te voren had het kerstfeest in Streuvels' werk een bepaalde plaats ingenomen. Wij herinneren aan de schets uit „Lenteleven” en de uitvoerige kerstjoel van „Minnehandel”. Maar bij deze gelegenheid had de folklore de kunstenaar te pakken, zodat het verhaal bijkomstig bleek. Nu echter, in „Het Kerstekind” is de folklore, de onmisbare stemming van de geplogenheden, tot een werkelijk bestanddeel van het verhaal teruggebracht.

Een nieuwe Streuvels is hier aan 't schrijven gegaan. De vader Streuvels heeft de kunstenaar de zekere aanpassing doen vinden met de taal van de kinderziel en de vertrouwdheid met het kindergebaar. En tussendoor de bladzijden van visionair genot in sneeuw en winterse stilte, klinkt de zuiver-traditionele toon van het kinderverhaal: „De lucht en roerde geen windeke en de sneeuw bleef liggen tot groot verdriet van de arme vogeltjes, maar tot grote vreugde van al de kinders, arme en rijke”.

De grote kerstgebeurtenis heeft plaats in een krotwoning, waar een zevende kindje wordt verwacht. Een paar van de kinderen worden het huis uitgestuurd; zij gaan tot aan de hoeve van de hereboer waar zij spelen met de andere kinderen. En op de vraag wat zij zullen krijgen voor hun kerstfeest, vernemen de kinderen van de hereboer dat het Kindje Jezus in de krotwoning wordt verwacht. De kleine Veva, dochtertje van de hereboer, gaat met haar broertje mee naar de krotwoning, maar daar zij thuis vermist wordt, haalt de koeienhoeder ze terug naar de hoeve. Ook de kinderen van het krotboertje mogen met haar meegaan en smullen van de goede dingen die hun worden voorgezet. Maar Veva is niet tevreden: zij wil dat Kindje Jezus zien. Haar moeder pakt wat linnen in en gaat met haar naar de krotwoning. Daar ligt het pasgeboren kind. Veva knielt met kloppend hart voor haar Kindje Jezus.

Buiten „Horieneke” uit „Lenteleven”, is „Het Kerstekind” het eerste werkelijk zuivere voelen van dat zeer moeilijk bepaalbare, dikwijls „mystisch” element gehetene, waar het bovennatuurlijke bestanddeel van het leven deelachtig wordt aan de daden van het alledaagse gebeuren.

Met grote en kiese tederheid heeft Streuvels dat hier behandeld. Door de ellende van het arme werkersgezin dat op kerstdag een nieuw borelingske krijgt, straalt het licht van het kerststalleke; het zachte kleine meisje Veva ziet werkelijk in het

wiegske het kerstekind liggen en de ontroering van haar hartje steekt ook de groten aan.

Waar Streuvels vroeger wachtte met uitgeven tot hij verschillend — en soms zeer ongelijk — werk kon bundelen, geeft hij nu afzonderlijk zijn opstellen uit. Hij mag het aan, afzonderlijk twee zeer korte opstellen op de boekenmarkt te brengen: zijn naam op het titelblad volstaat. Trouwens de tijd van de bundels is onwederroepelijk voorbij. De schetsen, uiteenlopend en toch gelijk van inslag, die de inhoud gaven aan bijna al zijn eerste boeken, behoren tot een voorgoed afgesloten periode.

Nadat in 1911 een voordracht verscheen door de schrijver einde vorig jaar te Antwerpen gegeven („Hoe men schrijver wordt”) en waarin hij o.m. zijn voorkeur uitspreekt voor „Langs de Wegen”, zag het volgend jaar twee korte opstellen van hem verschijnen: „Het Glorierijke Licht” en „Morgenstond”.

Het eerste, geschreven „in blijde herinnering aan de heerlijkste aller zomers die ooit over de wereld praalde, de zover van het jaar O.H. negentien honderd en elf”, is als een tegenhanger van de „Kwade Dagen” uit het „Uitzicht der Dingen”. Een schitterende hymne in proza waarin het onverzwakte cosmisch instinct van de kunstenaar gediend wordt door een feilloze taal. In de visionaire kracht van het „glorierijke wonder” dat de zomerzon is, stapt als een Bruegelse tragische verschijning de blinde. Zoals in de „Kwade Dagen” als enig vatbaar punt het karretje doolde in de chaos, doortrekt hier de blinde tastend de eindeloosheid van het zonnegeweld. Maar het contrast blijft hier niet alleen in de hopeloosheid van de mens tegenover het geschapene, zoals in bovengenoemd opstel. De nieuwe Streuvels heeft er ook de twee kinderen gezien „alsof ze voor 't licht geschapen waren, enkel om te genieten van de zon”.

Dat licht- en zonfestijn wordt voortgezet in „Morgenstond”: de zon in de kinderkamer. Het is vol doorzichtige en heldere schoonheid. Het is kenschetsend voor Streuvels' fijngevoeligheid dat deze twee schetsen, ingegeven door het spel en de schoonheid van de zon, toch zo verscheiden zijn van toon en stijl. Het zou moeilijk zijn iets zo harmonisch te vinden als dit tot eenheid geworden poëem van zijn vertederde bewondering voor die twee kinderen en zijn vertrouwde liefde met de zon. En de grote cosmische kracht die van Streuvels' werk iets alleenstaands maakt in onze literatuur, is hier verfijsd en verlicht

door de aanwezigheid van het kind in zijn hart en zijn kunst. Tussen eigen zuiver literair werk door, begon Streuvels zich onledig te houden met vertellingen, bewerkingen, zoals „Het Bruidslied” van Björnson (1912) of werk van meer documentaire aard, zoals „De Landelijke Woning in Vlaanderen”, dat in 1913 verscheen.

Deze verpozing en aanvulling van zijn werk zal toenemen naarmate de eigen scheppingskracht verzwakt. Dan zal ook de tijd aanbreken, waarop de gedachten teruggaan naar het verleden en het ogenblik van de herinneringen is aangebroken.

Maar tot dusver staat die verpozing het eigen scheppingswerk niet in de weg. Zo verschijnt in 1913 „De Werkman”.

Geen schrijver bij ons is, zoals Streuvels, de vertolker geweest van het landelijk proletariaat. Aanhoudend keert dat thema in zijn werk terug. En zo kunnen wij „De Werkman” plaatsen onmiddellijk naast „Langs de Wegen” hoewel zij door een tijdspanne van elf jaar zijn gescheiden.

Ivo, de werkmán, verricht het slafelijk werk van de seizoenarbeider in Frankrijk. Als zijn vrouw bericht krijgt dat hij de volgende dag naar huis komt, maakt zij haar huisje blinkend proper en gaat aan het bakken. Zij gaat hem met de kinderen afhalen aan de trein. De seizoenarbeiders gaan drinken als afscheid en de vrouw met Ivo gaan van de herberg naar de winkels waar de schulden moeten betaald worden die tijdens de afwezigheid van Ivo zijn gemaakt.

Maar er is onrust onder de thuiscomers: zij zijn laat in het seizoen teruggekomen en de boeren van de streek hebben reeds hun werklieden voor het slechte seizoen aangeworven. Er blijft maar één uitweg: werk zoeken, ver van huis, in de suikerfabrieken. En daarvoor valt geen tijd te verliezen. Zodat Ivo nog dezelfde avond, door de troosteloze regen, vrouw en kinderen verlaat, op zoek naar werk.

Het tragische van dat leven vraagt geen commentaar. Ook hier is de ellende de normale toestand, ook hier wordt de ontgoocheling aanvaard met onderworpenheid, als een regel van de landelijke levenswet.

Meer nog dan de mannen, zijn de vrouwen de grote dulders. Doorheen heel zijn werk ondergaat de vrouw de wet van het land en van het huis. Ook hier. Het is als een vanzelfsprekend feit dat geen commentaar verdient. Tot zelfs in „De Vlasch-

aard", waar alles wijkt voor de hoofdfiguren van vader en zoon te midden van het vlasland, staat de moeder met de onuitgesproken klacht van haar leven.

In „De Werkman" wijst Streuvels de ellende aan. Hij is dichter gekomen tot dit proletariaat van de grond. Hij wil opmerkzaam maken, hij commenteert: „Niemand had enige aandacht voor de werkers uit den vreemde weergekeerd; noch trommel noch muziek om de taaie kampers welke ginder in het verre zuiden de eer van het Vlaams werkersras hadden hoog gehouden, te verwelkomen of in te halen. De burgemeester met zijn schepenen was er niet om hen te begroeten en ere te bewijzen; noch gilden noch vanen in de stoet — de pikkers deden hun intocht zonder praal of plechtigheid". Het zoeken naar het inwendige, naar de drijfveer van de handeling, heeft hem soberder gemaakt in het noteren van de details der uitwendigheden.

Met „Dorpslucht" beëindigt Stijn Streuvels zijn werk van vóór de oorlog 1914—1918. Hoewel dat werk niet tot het beste behoort van wat hij geschreven heeft, verdient het toch dat de aandacht erop gevestigd wordt.

Streuvels wil de inhoud van zijn werk verruimen. Het dorp bestaat hier niet meer uit boeren en kleine ambachtslieden zoals tot nog toe in al zijn werken het geval was. Een hele reeks nieuwe personages komen het stofferen: pastoor en onderpastoor, een dokter, een rentenier en het gepeupel.

In het dorp waarvan hij uitvoerig de sfeer, de lucht, tracht weer te geven, is het landelijk bedrijf bijzaak. Zeer terloops wordt het vermeld. En samen met dit verplaatsen van zijn milieu, heeft hij ook, en dit voor de eerste maal, een overwegend aandeel willen geven aan het zuiver inwendig bedrijf van zijn mensen.

Voor het eerst treedt het vraagstuk van het sexuele hier op de voorgrond. Dat was tot dusver in het werk van Streuvels op de achtergrond gebleven. Zelfs in „Minnehandel" waar de titel het dan toch zou laten verwachten. En ook de godsdienstige problemen van het dorp worden behandeld: kwezelspraktijken en het zuiverder belijden, het traditionele geloof dat door geen invloed van buiten werd getoetst en praktijk losmaakt van de leer, de bedienaars van de instelling; de oude pastoor die in

stille denkt „'t zal wel op zijn effen komen”, en de jonge onderpastoor die het kwade wil omver stormen.

Het eerste deel van „Dorpslucht” is krachtig ingezet met een van de beste van Streuvels' toch talrijke milieuschilderingen. Het gepeupel van de gemeente met de schitterend uitgetekende figuur van Sissen Busschere. De verwording van de landman die in het „gangske” terecht komt met zijn gezin en er alles kwijt geraakt wat zo een mens bezitten kan.

Het tweede deel — zowat 550 bladzijden — is evenzeer betogend als uitrafelend. Het is geschreven met een haast wetenschappelijke angst om het minste te motiveren. Zo b.v. wordt een reis naar Lourdes zeer uitvoerig beschreven om de veranderde gemoedstoestand van een jong meisje tot in het detail na te gaan. Het is een boek op zich zelf: honderd bladzijden. Het hoeft geen lang betoog dat uitweidingen als deze hoe voortreffelijk ook op zich zelf, aan het boek een onthutsend karakter geven.

Dat verleggen van het arbeidsveld van zijn kunst laat zich gelden in de taal. In geen enkel van zijn voorgaande boeken is de taal zo oneigen geweest als in dit werk. Zinnen als: „Als zo'n bloem in de stad was, liep ze geen twee straten ver zonder gekaapt te worden”, doen vreemd opkijken.

Daar is te veel opzettelijkheid in dit werk. Waarom is Streuvels van zijn oorspronkelijk terrein: de mens in de cosmische gemeenschap, afgeweken? Was het misschien omdat sommigen lieten horen dat hij alleen over boeren kon schrijven? Was het uit innerlijke drang naar vernieuwing? Wat er ook van zij, „Dorpslucht” betekent een nieuw arbeidsveld in het werk van Streuvels. In dat bevreemdend boek, dat als bouw- en schrijfwerk in het tweede deel niet hoogstaande is, zoekt hij naar het innerlijke; de mens op het land als dusdanig heeft hier afgedaan. Hij wil de zielnuances opsporen. Zoals hij het kiemen en wassen van de vruchten, het worden en groeien van de vlaschaard heeft nagegaan, wil hij het rijpen van deugden, het woekeren van onkruid ~~naspeuren~~ in de ziel van de mensen. Zo stond het met Streuvels' werk en met Streuvels' kunst toen de oorlog van 1914—1918 uitbrak.

Gedurende deze oorlog liet Streuvels geen zuiver literair werk verschijnen. Wel publiceerde hij een soort dagboek dat loopt

over de maand augustus tot en met december 1914: „In Oorlogstijd”.

Dat oorlogsdagboek heeft destijds veel stof doen opwaaien. Als men dat nu opnieuw leest, vraagt men zich af waarom. In tijden van ongebreidelde opwinding is het soms gevaarlijk het hoofd koel te houden en zich met zelfbeheersing te ontdoen van de onberedeneerde, vaak hysterische invloeden rondom zich. Zo gebeurde met Stijn Streuvels. Ver buiten het gewoel levend, was hij niet opgenomen in de koorts van die dagen. Men staat verbluft over de onwankelbare evenwichtigheid die hij heeft bewaard. Hij scheldt niet, hij zwaait niet met vlaggen, hij zingt geen hymnen, hij noteert de feiten van het dagelijks leven: een voorbijtrekkend regiment, een opeising van vee, de vliegende maandag toen één enkel woord van alarm de mannen van twee provincies deed op de vlucht slaan.

Streuvels werd een steen des aanstoots en een voorwerp van tegenstrijdigheden. De enen noemden hem een verrader en vroegen twaalf kogels voor hem, anderen spraken van „verheffende lectuur”; de Duitsers verboden in 1915 de verkoop van „In Oorlogstijd” en een Nederlandse krant trok de conclusie: „Het wil ons voorkomen dat er grote zedelijke moed voor nodig is om eerlijk te zijn als Streuvels het is”.

Dat alles liet Streuvels onberoerd. Hij is een eenzaat die zich niet bemoeit met andermans zaken en het liefst heeft dat men hem ongemoeid laat. Hij is eenzaam in zelfstandigheid. Afgezonderd op zijn Lijsternest, te midden van de vele kleinheid die als een natuurlijke aanwas is van elke oorlog, vult hij zijn tijd met bijwerk. Hij vertaalt de „Vlaamse Vertelsels” van Charles De Coster en wijdt zich aan het samenstellen van „Genoveva van Brabant” dat na de oorlog verscheen.

Het was een sedert lang gekoesterd plan van Streuvels een volksboek te maken van deze zo populaire legende. Maar de jaren van geestelijke afzondering, wijzigden dat opzet. „Genoveva van Brabant” werd een tweedelig boek, de vrucht van veel studiewerk.

Reeds in „Dorpslucht” hadden wij opgemerkt dat het documentatiewerk overheerste. Hier ook staat het studiewerk dikwijls remmend tegenover het scheppend vermogen. Zo is het eerste deel een uiterst gedetailleerd tafereel van het leven aan de „havezate” van de graaf van Brabant: gebruiken en geplogenen

heden van volk en edelen, opsomming van titels en kledingstukken. Die veelvuldigheid van documentatiewerk staat het verhaal in de weg. Het beeld van de tijd staat aanhoudend op zich zelf; het één worden van de mens met wat buiten hem staat, werd niet bereikt.

„Genoveva van Brabant” is een poging tot ontvluchten, zoals Streuvels zelf zegt in een kort voorbericht: „Toen kwamen de vreselijke wereldgebeurtenissen als een verschroeiende wervelwind over onze streken heenwaaien en de gewone gevoels- en gedachtengang uit zijn verband rukken; daarop volgde een lange tijd van volkomen geestelijke afzondering waarin men op zichzelf aangewezen werd, een grote moedeloosheid die alle denkkraft verlamde en een drang om de gruwelijke lelijkheid van het hele mensdom te ontvlieden en te vergeten”.

De onwaardige aanvallen waarvan hij, omwille van de oprechtheid van zijn oorlogsdagboek, het middelpunt was geweest, hadden een grote bitterheid in hem achtergelaten. Hij versterkte in zich nog de drang naar eenzaamheid, de zucht om te leven op afstand van de mensen. Op een vraag om opnieuw lid te worden van de Vereniging van Vlaamse Letterkundigen, antwoordde hij: „Ik blijf bij mijn besluit van onder en na de oorlog: ik laat mij niet meer verenigen”. En in een ander schrijven zegt hij: „Ik heb het geloof, de hoop en de liefde in de mensheid verloren en met zulke gesteldheid is het best dat men zich uit alle groeperingen weghoudt”.

De tijd van onverpoosde scheppingsdrang waarop het ene boek op het andere volgde, is voorbij. In 1922 verschijnt „Prutske”. Het is een boek over een kind, het dochtertje van Streuvels. Een kinderzieltje, bekeken door de vader die tevens kunstenaar is. Een boek vol helderheid en fijnzinnige observatie waar zowel de vader als het kind te voorschijn treedt. En meteen de hele huiselijke omgeving. In het rijk van het huiselijk geluk, in het nagaan van het wondere leven van een kinderziel, heeft hij zich teruggetrokken in zijn eigen wereld.

Ik geloof niet dat Streuvels ooit een zo algehele inleving in zijn werk heeft gekend als in dit boek, ik zou haast zeggen dat Streuvels een Prutske is geworden, een superlatief Prutske, om te kunnen denken en voelen en fantazeren. Streuvels, de afkerige van de mensen en hun gemeenschap, heeft ze vergeten in die droomwereld van het kind. „Prutske”, net zoals „Genoveva

van Brabant" is een ontvluchten uit de werkelijkheid. Daar is een opzettelijkheid van geluk, een volledig weggeven van het kleinste verdriet. Deze nieuwe en haast onnaspeurlijke wereld van de kinderziel wordt met een voorname tederheid en fijnheid van toets te voorschijn getoverd. Lees bijv. het hoofdstuk over de poppenfamilie. Daar is de juistheid van kijk, de fijnheid van ontleding totaal gaaf gebleven.

Het derde hoogtepunt: Het Leven en de Dood in den Ast

De tijd van stilstand in eigen scheppend werk, wordt gevuld door vertellingen en bewerkingen die, in deze beknopte studie over een zo omvangrijk werk, niet kunnen behandeld worden en trouwens weinig te maken hebben met Streuvels' literaire roem.

Maar in 1926 verschijnt de bundel „Werkmensen". Hij bevat, naast de reeds in 1913 afzonderlijk verschenen „De Werkman", twee verhalen waarvan het laatste vooral, „Het Leven en de Dood in den Ast" een hoogtepunt is in Streuvels' werk.

In „Kerstnacht in Niemandland" hervat hij het thema dat zijn sterkste is: het lot van het landelijk proletariaat.

De arbeiderstrein die door het verwoeste land, door duisternis en regenvlagen, de werkmensen op kerstavond van de fabriek naar huis brengt. Onder hen zit Verhelst: te midden van de rokende, ratelende mannen blijft hij stil in zich zelf gekeerd; hij was vóór de oorlog een klein, zelfstandig boertje. De oorlog heeft zijn bezit vernield en hij hokt nu met zijn gezin in een hut die hij zelf aaneen heeft getimmerd. Hij gaat, dag in dag uit, naar de fabriek.

Hij stapt, door modder en regen naar het tochtige hok waar zijn gezin wacht. Zijn enige uitzicht is dat van alle dompelaars: morgen eens kunnen uitslapen. Maar zijn zoontje moet het kerstlied zingen in de vroegmis. Verhelst zal dan toch maar meegaan. In de barak die als noodkerk dienst doet, luistert hij naar de stem van zijn kind. En de troosteloosheid en bitterheid maken plaats in zijn gemoed voor berusting.

Voor het eerst wordt in Streuvels' werk het type van de ruwe werkslaaf met het religieus emotieve, het religieus sentimentele, in het brutale van het alledaagse samengebracht. Maar wat hier

vooral staat in het teken van Streuvels' hoogste kunst, en de eenheid sterkt die deze drie bijdragen bindt, is de onvergetelijke obsederende kracht waarmee het heen en weer slavende proletariaat, de frontwerkers uit die dagen is uitgebeeld. Telkens als het proletarisch motief weerkeert, zien wij een stijging in Streuvels' kunst. En die bereikt stellig haar hoogtepunt in de laatste bijdrage van de bundel: „Het Leven en de Dood in den Ast”.

Vijf arbeiders zitten in de cichoreidrogerij (ast) op een zondag in de herfst. Nadat de boer de jongens en meisjes uit de buurt heeft weggejaagd die in de warme beschutting hun tijd kwamen verdrijven, wordt het stil in de ast. De geluiden krijgen betekenis: de klank van paardenhoeven als de zoon van de boer naar het dorp rijdt. Twee arbeiders gaan er eveneens heen. De drie overblijvende, in de schijn van de vuurhaarden, mijmeren over hun herinneringen. Er is een sfeer van hallucinatie. Dan komt de vagebond Knorre binnen; hij gaat in een hoek liggen. De mannen sluimeren in. In hun toestand van half bewustzijn klinkt het gesnork van Knorre als een doodsreutel. Tot het licht wordt. De twee mannen die de zondagnacht in het dorp hebben doorgebracht, komen half dronken binnen. Zij vinden het lijk van Knorre. Nadat het werd weggedragen, blijft in de drie mannen een onbestemde vrees naleven.

Ik meen dat Streuvels hier een hoogte heeft bereikt waartoe een schrijver zich geen tweemaal verheft. Honderd twintig bladzijden houden met onfeilbare scherpte een avond en een nacht in zich gesloten. Een avond en een nacht in de schuur met de droogzolder van de suikerijbonen, enkele arbeiders met daar rond het heelaal van landse wind en regennacht. Nooit heeft een werk zo onweerstaanbaar de visionaire kracht van Rembrandt met spel van rode gloed en duisternis naar voren gebracht dan dit boek van donkerte en gloed van ovenvuur met de wisseling van schemer en licht der zelf-analyse.

Als wij schouwen van „Langs de Wegen” over „De Oogst” en „De Werkman” heen tot „Het Leven en de Dood in den Ast”, dan wordt die grote scheppende kracht, die bindende en dwingende eenheid in Streuvels' schrijversnatuur ons duidelijk: van de miserie van de dompelaar van de aarde naar de tot gewoonte verkeerde slavernij van de arbeider, werk dat gegroeid is in omvang en diepte.

„Het Leven en de Dood in den Ast” is, spijs het altijd weerkerende proletarische thema, iets enigs en nieuws in Streuvels' werk en in onze literatuur. Een van de hoofdelementen van zijn prozakunst is de statische kracht waarmee hij zijn taferelen traag en volledig openvouwt. Hier, in deze vertraagde film van de arbeiders in de ast, is een dynamische sterkte bereikt, die Streuvels in geen ander werk heeft weergevonden.

Oneigen Nabloei

Dat onmiddellijk daarna, in 1927, „De Teleurgang van de Waterhoek” verscheen, betekent niet dat het boek in de volgorde der productie het licht zag. Reeds in 1906, toen de brug over de Schelde te Avelgem werd ingewijd, ontstond het voor-nemen bij Streuvels er een boek over te schrijven.

De Waterhoek is een volkswijk, een hoek aan de Westvlaamse Schelde, een van die wijken die een wereldje zijn op zich zelf. Zeden en geplogenheden veranderen er langzaam en het volkje dat er leeft is ruw. De bejaarde, sterke Broeke, is de veerman die voor de overzet zorgt.

Als het nieuws de ronde doet over een brug over de Schelde en in verband daarmee, een steenweg doorheen de Waterhoek, komt er opstandigheid en vijandigheid. Landmeters die de opmetingen doen, worden overvallen; twee onder hen worden vermoord. De Waterhoek is een vijandig land geworden.

Broeke, de primaire deken Broeke, meent dat nu het plan zal opgegeven worden. Maar de werken aan de brug beginnen en naarmate zij vorderen, wordt de gemoedsstemming van het volk gewijzigd; men begint het voordeel in te zien dat de nieuwe brug zal bieden. Broeke staat ten slotte alleen in zijn blinde koppigheid. Zelfs zijn schoonzoon werft volk aan voor de werken. Maar Broeke buigt niet. Als de herfst komt met regen en modder, wil hij een dam doorsteken die als noodweer tegen het water was opgeworpen. Zijn schoonzoon betrapt hem en slaat hem kreupel. De rol van deken Broeke is uitgespeeld.

Een tweede thema in het boek is de liefdesgeschiedenis van een jonge ingenieur die werkt aan de bouw van de brug, en een jonge lichtekooi die Mira heet. Zij trouwen. Maar pas getrouwd verlaat Mira het echtelijk dak. Hij krijgt een betrekking in Kongo.

Als bouw en afwijking van bouw, is „De Teleurgang” zeer nauw verwant met „Dorpslucht”. Naast een thema van meer eenvoudig gebeuren, van minder ingewerkte psychologie in minder gecompliceerde mensen, een tweede thema waar het psychologische uitrafelen te veel op zich zelf en buiten het aanvankelijke gebeuren staat.

Wie „Dorpslucht” gelezen heeft, zal onweerstaanbaar denken aan Sissen Busschere als hij de lotgevallen van deken Broeke te lezen krijgt, net zoals de verwantschap van het „gangske” en zijn ruwe bende met de Waterhoek en zijn weinig zacht volkje onloochenbaar is.

En zoals het uitbeelden van Sissen Busschere met zijn ploeg uit het „gangske” zo staat ook deken Broeke met zijn Waterhoekkerels dichterbij de aard van Streuvels’ kunst, dan het tamelijk onwezenlijk figuurtje van de jonge ingenieur in de „Teleurgang”.

Hoe schitterend opent dit boek, met een nieuwe adem over Streuvels’ reeds zo ruim-doorwaaide natuur: de Schelde. Een brede, levendige menselijke inzet: de strijd van die wijk tegen de machten die hun Schelde willen overbruggen en ze alsoo wegrukken uit republikeinse afzondering. Prachtige, levende figuren, getekend met die scherpe, vaste lijnen die Streuvels altijd trekt als het volkstypes geldt. Maar in de loop van het werk, uit de bekommernis om fijnere zielsontleding te geven; een verhaal dat wel in het algemene kader van het boek thuis kon horen, doch door opzet en uitwerking afzijdig staat.

Heel het boek door is deze tweeledigheid voelbaar. De volle, episch-krachtige stijl van Streuvels vaart over dit gedeelte waar Schelde en scheldevolk de inspiratie geven. Op vele plaatsen daarentegen van het tweede thema van het boek: de minnehandel van de ingenieur met de wulpse Mira, heeft de stijl iets onpersoonlijks, krachteloos, vaak slordig: „Mira’s blik schoot gensters en kondigde op een afstand hare verschijning aan”. Figuren als Mira liggen buiten de aard van zijn werk, zij zijn oneigen aan zijn kunst. In ieder geval betekent deze lang uitgewerkte episode een verzwakking van het boek.

Het religieuze element in Streuvels’ kunst dat in zijn werk hier en daar latent aanwezig was, werd duidelijker voelbaar in sommige van zijn kerstvertellingen, maar dan nog omdat het thema de sfeer meebracht, vooral echter, en ditmaal uitgesproken, zo-

als wij hoger zagen, in „Kerstnacht in Niemandslant”.

Na „De Teleurgang” verschenen nog een paar bundels kerstvertellingen die niet bijzonder in het licht dienen gesteld, tot Streuvels ons in 1931 verraste met „Alma met de vlassen Haren”. Het boek ligt helemaal buiten het werkkerrein van Streuvels.

Alma is een uitverkoren ziel. Zij is het oudste kind van een groot gezin, een arm gezin. Zij leeft op een moderne landelijke gemeente waar de fabriekslonen het volk weglukken van de akker. Haar leven is los van uitwendigheid; zij wil zich helemaal aan God wijden, met de beproevingen en de ellende die alleen verband houden met de ziel. Haar omgang in de fabriek stelt haar bloot aan spotternij en kwetst haar zuiver gemoed. Zij wordt een begenadigde die vizioenen heeft en zieke kinderen geneest. Zij kent ook de neerslachtigheid van het gevoel door God verlaten te zijn. Wanneer de dorpskapelaan haar de raad geeft naar het klooster te gaan, weigert zij: God heeft andere bedoelingen met haar.

Als er nu in het dorp een besmettelijke ziekte uitbreekt, offert Alma zich op en geeft haar leven om dat van anderen te redden. Ook in dit boek valt de doorgedreven studie op die aan de grond ligt van het boek. En zoals zulks vroeger onttaarde in brede afwijkingen, onttaardt het hier in een al te uitvoerig motiveren van het innerlijke gebeuren, zodat het boek herhaaldelijk al te traag is.

Wat de inhoud betreft van „Alma” beslist alleen: innerlijke verwantschap. Literair gesproken behoort het boek niet tot Streuvels' beste werk.

Het scheppende werk van Stijn Streuvels, op zijn bewerkingen en herinneringen na, kunnen wij besluiten met „Levensbloesem”.

Eens te meer begeeft Streuvels zich op het terrein van de psychologische uitrafeling. Het milieu echter waarin het verhaal zich afspeelt, behoort tot een door hem graag behandeld thema: een wijk met een weinig achtenswaardig volkje, een groep mensen, die ruw en los leven.

De heldin van het verhaal, Godelieve Glabeke, is daar woonachtig. Zij is het kind van een weinig fatsoenlijke vader en van een moeder die, als meid van geboede burgers, een zekere ver-

fijning heeft opgedaan. Het kind mag studeren en behaalt het diploma van regentes. Zij houdt zich bezig met actie tot ontwikkeling op het dorp en wordt bevriend met de dochter van de notaris. De zoon van de notaris wordt verliefd op haar. Zij breekt echter af met hem: een notariszoon trouwt niet met een meisje van de Leegemeersch.

Zij wordt benoemd in een school te Brugge. Nu komt de rampspoed: haar zuster krijgt een onwettig kind. Dat wordt geweten in de school te Brugge; zij kan er niet blijven. Daarna wordt haar broer aangehouden voor moord. Zij woont opnieuw bij haar ouders en helpt mee in de boerderij, tot zij trouwt met een boerenzoon die een misvormde bovenlip heeft.

Streuvels heeft hier een betoog willen houden: „Zij had nu ondervonden, schrijft hij, dat men de wetten van het leven niet kan ontgaan. ...dat de wet is van al wat leeft: 't geen zich uit dezelfde oorsprong in verschillende richting ontwikkelt, noodlottig naar zijn oorsprong terugkeert”.

Het valt te betwijfelen of deze stelling houdbaar is. Hier is in ieder geval te veel opzettelijkheid dan dat deze motivering zou kunnen aanvaard worden. Kenschetsend in ieder geval is dat Streuvels „Levensbloesem” schreef om een theoretische vooruitstelling te bewijzen.

Dat verhaal, gebonden aan bewijsvoering, wijkt af van het scheppende werk. Dat is ook een reden waarom wij „Levensbloesem” niet tot het beste werk van Streuvels kunnen rekenen.

III. DE ONTWIKKELINGSGANG VAN STREUVELS' KUNST

De ontwikkelingsgang in de kunst van Stijn Streuvels, kan worden aangeduid door de mijlpalen: „Langs de Wegen” — „De Vlaschaard” en „Het Leven en de Dood in den Ast”. In jaren geteld, is dat van 1902 tot 1926.

Wat vóór „Langs de Wegen” komt, gaat het schetsmatige niet te boven. Men zou kunnen spreken van stijloefeningen die grote begaafdheid verraden en gedeeltelijk als onpersoonlijk aandoen. Er komen thema's in die als romantisch opvallen bij deze zo realistisch aangelegde schrijver. Het neerdrukkende, met fatalisme overladene van zatte wijven, doodendans, elkaar dood bijtende honden, schijnen eerder een aanleiding te zijn tot woordgeweld.

Met „Langs de Wegen” heeft het fatalisme dat heel Streuvels' voorgaande werk doortrekt, zijn vaste vorm gevonden. Het noodlot van de man op de akker, het onafwendbare lot dat door aarde en seizoenen wordt opgelegd. En ter zelfder tijd worden mens, land en hemel tot een groot cosmisch geheel verwerkt waarin de mens dan in zijn nietigheid wordt opgenomen. In „Langs de Wegen” heerst het dwingende lot van de aarde met onverbiddelijke tirannie. En ter zelfder tijd treft de absolute objectiviteit van de schrijver die deze tirannie als vanzelfsprekend en zonder reactie aanvaardt. Het thema van de onafwendbare wet van de grond zal in het verdere werk van Streuvels voortleven. Maar stilaan wordt de strakke naturalistische afzijdigheid van de kunstenaar milder tot op het ogenblik dat hij, veel later, over deze levenswet zal argumenteren.

Tussen „Langs de Wegen” en „De Vlaschaard” liggen bundels verhalen en één werk met het opzet van een roman: „Minnehandel”. De bouw ervan is echter zeer los. Maar een nieuw element is hier in Streuvels' visie over het lot van de landbouwende mens getreden: niet alleen de tirannie van de aarde over de mens, maar de strijd van mens tegen mens omwille van de aarde.

Zodat de titel eigenlijk de inhoud maar gedeeltelijk dekt. Want

deze sobere vrijages worden beëindigd niet naar de wet van de liefde, maar naar de dwang van het land.

Van „Langs de Wegen” tot „De Vlaschaard” is er een tijdspanne van vijf jaar. En in deze periode komt een nieuw aspect van Streuvels prozakunst te voorschijn in „Stille Avonden” en „Het Uitzicht der Dingen”. Waar haast alle vroeger werk een sombere klank heeft, en met de afstand der objectiviteit werd geschreven, zijn deze bundels vol van persoonlijk lyrisme en tonen zijn meesterschap over het proza zoals nooit tevoren.

Zo bereiken wij het tweede hoogtepunt van Streuvels' werk: „De Vlaschaard”. Hierin heeft de schrijver zijn thema: mensland op de meest volmaakte wijze uitgewerkt. Hij is een van die kunstenaars die zeer moeilijk een boek opbouwen. Veel van zijn romans zijn onevenwichtig gebouwd, met wijdlopende afwijkingen. Hier heeft hij, als een meesterlijk passend bouwplan, de seizoenen genomen. En de strijd van mens tot mens omwille van het land, is hier tot een hoger en dramatische plan verheven, omdat het hier gaat over vader tegen zoon. De schrijfkunst van Streuvels heeft hier tevens een hoogte bereikt die hij maar éénmaal overtreffen en niet meer evenaren zal. Zo staat dit boek tevens als het volledigst representatieve voor Streuvels' visie op het leven van de landelijke mens, en van zijn meesterschap als prozakunstenaar.

Tussen „De Vlaschaard” en „Het Leven en de Dood in den Ast” ligt een afstand van 19 jaar: van 1907 tot 1926.

Er ligt veel werk van mindere omvang tussen deze twee datums. Als wij dat werk overschouwen, vinden wij dat de somberheid uit zijn kunst verdwenen is en dat het kind een van zijn graag behandelde figuren is geworden (Het Kerstekind — Prutske). Dat wijst op een milder geworden kijk op het leven die wij, naarmate de ontwikkeling van zijn werk zich voltooit, duidelijker zien naar voren treden. En tevens het weerkeren van het thema van de ellende der landelijke proletariërs (De Werkman). Maar dan, voor het eerst, verhelderd door een straal van hoop onder godsdienstige invloed (Kerstnacht in Niemandland). Hierop dient de aandacht gevestigd bij het vaststellen van de ontwikkelingsgang in het werk van Stijn Streuvels.

Tot wij komen aan „Het Leven en de Dood in den Ast” wat, o.i., het derde hoogtepunt is van Streuvels' werk dat naderhand niet meer zal voorbij gestreefd worden.

Wij hebben dat verhaal (uit de bundel „Werkmensen”) in het opvolgen van Streuvels' werk behandeld. Hier hebben wij weer *bet* thema zonder hetwelk de kunst van de Westvlaamse meester niet denkbaar is: het landelijk proletariaat. Maar ditmaal samen- gebonden in het verloop van één nacht, met zo'n hallucinerende kracht, met zo'n onfeilbaar suggestief vermogen, dat geen enkel werk van Streuvels deze volmaaktheid bereikt.

Met „Het Leven en de Dood in den Ast” mogen wij, meen ik althans, het grote werk van Stijn Streuvels besluiten.

Buiten kleiner werk, waaronder kerstvertellingen en gedenk- schriften, verschenen nog drie werken van omvang: „De Teleur- gang van de Waterhoek”, — „Alma” en „Levensbloesem”. Zij zijn, voor het grootste gedeelte althans, afwijkingen in het werk van Streuvels. Alleen in een gedeelte van „De Teleur- gang” vindt men de krachtige Streuvels terug in een milieu dat hem ligt, dat hij kent, dat de speurende vreugde van de kunstenaar heeft gaande gemaakt. De rest zou ik haast onstreuvels noemen. Het knoopt aan bij het lang tevoren verschenen „Dorpslucht” waar hij, eens dat hij de boeren verlaat, studie- en documentatiewerk geeft waarrond beschouwingen en rede- neringen ontstaan.

Het is wel opmerkelijk, voor de gang van de ontwikkeling van Streuvels' werk, dat hij grote inzinkingen kent telkens als hij het werkterrein verlaat dat de grond is van zijn kunst en de bodem waaruit zijn groot werk is gegroeid.

Stijn Streuvels heeft in zijn taal het natuurlijke proces gevolgd van de kunstenaar die, uitgegaan van het folkloristische en landelijke, tot het meer algemene is gekomen. Zijn taal heeft de groeite meegemaakt van zijn kunst. Woorden als „talmerk”, „tog” en „wagenaars” die gij in „Lenteleven” aantreft, zult gij tevergeefs zoeken in „Pruiske” waar gij woorden vindt als „pantalon”, „geklede jas” en „incarneren” die in het eerste werk bevreemdend zouden aangedaan hebben.

Vanaf het begin van zijn werk, is het opvallend hoe — schoolse invloed? — Streuvels verouderde vormen (*ene* vrouw, met *bare* kinderen, *zijne* leden) en dialectwoorden ondereen gebruikt. Wat nu ook het etiket weze dat men plakken kan op de uiter- lijkheid van Streuvels' taal, niemand zal ontkennen dat de Westvlaamse meester zo volledig bezit heeft genomen van zijn

vorm tot de kunst als weinige kunstenaars het vóór of met hem hebben vermocht.

Het is opmerkenswaard bij een zo zuiver en scherp visueel kunstenaar dat zijn stijl zich boven het impressionistische weg heeft gevormd. Zijn proza is allerminst fragmentair; het dringt zich onweerstaanbaar op door de gang van de zin, het ritme van het proza, de stijl, die is als het bewegen en de ademtocht zelf van de dingen.

Het proza van Streuvels laat zich niet snijden in zinnnetjes met woorden die opzettelijk om uw bewondering roepen. Het bestaat niet in kunstig bewerkte zinnen; het omslachtige van zijn werk is grotendeels te wijten aan de geslotenheid van ritme die bladzijden na bladzijden, zonder ophouden of onderbreking, laat voortwentelen in één machtige beweging.

Wij begroeten in Stijn Streuvels de kunstenaar die een nieuwe tijd in onze letterkunde hielp scheppen en buiten elke literaire mode in stugge eenzaamheid en eerlijkheid, een werk opbouwde dat enig is in onze literatuur. De wereld die hij geschapen heeft, zal blijven als een monument vol epische grootsheid.

IV. BIBLIOGRAFIE

OORSPRONKELIJKE WERKEN

- 1899 Lenteleven.
1900 Zomerland.
1900 Zonnetij. (Hierin werd opgenomen De Oogst.)
1901 Dodendans.
1902 Langs de Wegen.
1903 Dagen.
1904 Minnehandel.
1904 Dorpsgeheimen I en II. (Hierin werd opgenomen Jantje Verdure.)
1905 Openlucht.
1905 Duimpjesbundel.
1905 Stille Avonden.
1906 Het Uitzicht der Dingen.
1907 De Vlaschaard.
1908 Tieghem, het Vlaamse Lustoord.
1909 De blijde Dag.
1909 Najaar. (Hierin wedr opgenomen De Bomen.)
1911 Hoe men schrijver wordt.
1911 Mijn Rijwiel.
1912 Het glorierijke Licht.
1912 Morgenstond.
1913 De landse Woning in Vlaanderen.
1913 De Werkman.
1914 Dorpslucht.
1914—'16 In Oorlogstijd.
1922 Prutske.
1923 Land en Leven in Vlaanderen.
1923 Vertelsels van 't Jaar Nul.
1924 Herinneringen uit het Verleden.
1925 Op de Vlaamse Binnenwateren.

- 1926 *Werkmensen.* (Hierin werd opgenomen *Het Leven en de Dood in den Ast.*)
- 1927 *De Teleurgang van de Waterhoek.*
- 1928 *De Drie Koningen aan de Kust.*
- 1928 *Kerstwake.*
- 1930 *Kerstvertelsel.*
- 1931 *Alma met de Vlassen Haren.*
- 1934 *Zeelieden en Zeevisserij.*
- 1935 *Prutke's Vertelselboek.*
- 1938 *Levensbloesem.*
- 1938 *De Vreemde Verteller.*
- 1939 *Kerstvertellingen.*
- 1940 *De Maanden.*
- 1941 *Heule.*
- 1946 *Avelghem.*
- 1948 *Beroering over het Dorp.*
- 1951 *Ingoyghem I.*
- 1957 *Ingoyghem II.*

VERTALINGEN EN BEWERKINGEN

- 1907 *Reinaert de Vos.*
- 1910 *De Murlons* (uit het Frans naar F. Bouché).
- 1912 *Vertelsels van Gokkel en Hinkel* (uit het Duits naar Cl. Brentano).
- 1912 *Het Bruidslied* (naar Björnson).
- 1917 *Vlaamse Vertelsels* (uit het Frans naar Ch. De Coster).
- 1919 *Genoveva van Brabant I.*
- 1920 *Genoveva van Brabant II.*
- 1924 *Tristan en Isolde.*
- 1925 *Vertellingen* (naar L. Tolstoï).
- 1926 *Een vrolijke Knaap* (naar Björnson).
- 1926 *Waarom ik Vlaanderen liefheb* (uit het Frans naar G. Blachon).
- 1927 *Geluk in 't Huishouden* (naar L. Tolstoï).

- 1927 De Tijd der Kollebloemen (uit het Frans naar d'Orbaix).
 1928 Levenswijsheid uit China.
 1928 Vader en Dochter (naar L. Tolstoï).
 1931 De Oude Wiking.
 1933 De Rampzalige Kaproen (uit het Duits naar Werner dem Gärtner).
 1933 Drie Russische Novellen (naar L. Tolstoï).
 1933 IJslandse Godensagen.
 1934 Sagen uit het Hoge Noorden.
 1934 Vijf Kerstvertellingen (uit het Frans naar C. Melloy).

ESSAYS OVER STREUVELS

- Stijn Streuvels, zijn Leven en zijn Werk, door André De Ridder, 1907.
 Stijn Streuvels, door R. De Graeve, 1932.
 Stijn Streuvels en zijn Werk, door Filip De Pillecyn, 1932.
 Stijn Streuvels' 70ste Verjaring (Mededelingen van de kon. Vl. Akad. voor Taal- en Letterkunde. Bijdragen van Em. De Bom, Felix Timmermans, Jozef Muls, Herman Teirlinck, J. van Mierlo en Stijn Streuvels) Oct. 1941.
 Stijn Streuvels, door L. Sourie, 1946.
 Stijn Streuvels en zijn Vlaschaard, door Em. Janssen S.J. 1946.
 Stijn Streuvels-Nummer van „Dietsche Warande en Belfort”. (Bijdragen van Stijn Streuvels, Anton van Duinkerken, Antoon Coolen, Pierre Berteloot, C. M. Van den Heever, Ernest van der Hallen, André Demedts) sept.-okt. 1946.
 Stijn Streuvels 80. (Vereniging van Vlaamse Letterk. Bijdragen van: Jan Vercammen, Jan Boon, Herman Teirlinck, Albert Westerland, Jozef Muls, Anton van Duinkerken) 1951.
 Stijn Streuvels door A. Demedts, 1955.
 Het oeuvre van Streuvels, sociaal document, door Raf Van de Linde, 1957.

* De *Volledige Werken* van Stijn Streuvels zijn uitgegeven bij Desclée De Brouwer.

INHOUD

Van Frank Lateur tot Stijn Streuvels	7
Het werk van Stijn Streuvels	16
Van het begin tot het eerste hoogtepunt: Langs de Wegen	16
Tot het tweede hoogtepunt: De Vlaschaard	19
Het verleggen van Streuvels' werkterrein	25
Het derde hoogtepunt: Het Leven en de Dood in den Ast	34
Oneigen nabloei	36
De ontwikkelingsgang van Streuvels' kunst	40
Bibliografie	44

Recente herdrukken van werken van Stijn Streuvels

DE VLASCHAARD — 210de duizendtal — 296 blz.

PRUTSKE — achtste druk — 264 blz.

DE OOGST — vijftiende druk — 96 blz.

WERKMENSEN — De Werkman
Kerstmis in Niemandslan
Het Leven en de Dood in den Ast
Zesde druk — 184 blz.

DESCLÉE DE BROUWER

Brugge — Breda

